

LEKcje O CZŁOWIEKU
Klasyka na nowo odczytana

WESELE W KONTEKŚCIE WIELKIEJ REFORMY TEATRALNEJ

Wesele Stanisława Wyspiańskiego

DR JAN ZDUNIK

XIX WIEK - EPOKA GWIAZD

XIX wiek to w dziejach polskiego teatru „epoka gwiazd” (najjaśniej świeci ta Heleny Modrzejewskiej). Spektakle rzadko są przemyślanymi inscenizacjami, częściej zaś opierają się po prostu na realizacji didaskaliów, gdzie najważniejsze są aktorskie popisy. Nic dziwnego – skoro nad przedstawieniami pracuje się bardzo szybko, a premiery bywają nawet co tydzień!

SCENA EUROPEJSKA

Pod koniec dziewiętnastego (i na początku dwudziestego) stulecia – niezależnie od siebie – wielu twórców europejskiego teatru postanawia zmienić ten stan i przywrócić sztuce scenicznej należne jej miejsce. Odtąd przedstawienie ma być przemyślaną konstrukcją, opartą na historycznych badaniach epoki i psychologii, ze starannie przygotowaną scenografią i muzyką. Nie będzie już tylko rozrywką, ale miejscem społecznych i metafizycznych dyskusji.

TEATRALNA REWOLUCJA

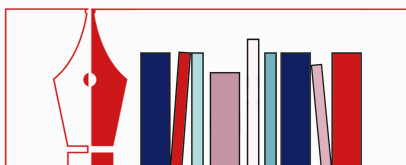
Koncepcję *gesamtkunstwerk* – majestatycznej sztuki totalnej, opartej na dawnych mitach, rozwija wielki kompozytor Ryszard Wagner, Adolph Appia eksperymentuje z geometrycznymi kształtami w przestrzeń, a Gordon Craig proponuje, by zamiast aktora wprowadzić *nadmarionetę*. Rodzi się dramat psychologiczny (Ibsen, Strindberg, Czechow), a Konstancy Stanisławski formułuje zasady współczesnego aktorstwa, które mają opierać się na pełnej identyfikacji grającego z postacią; jeszcze inni – jak Maeterlinck, wołają statyczne, poetyckie sytuacje i niejednoznaczne symbole, są też tacy, którzy poszukują brutalnego naturalizmu. Jedno można powiedzieć na pewno – **zaczyna się rewolucja: inaczej się pisze i gra, dramaty są często niejednoznaczne, mieszają konwencje realizmu i magii, próbują aktualizować mit.**

SCENA KRAKOWSKA

Stanisław Wyspiański ma to szczęście, że urodził się w Krakowie. To ważne miasto w Galicji, tygiel wielu wpływów z Francji, Skandynawii i Niemiec. Wybitni dyrektorzy – **Tadeusz Pawlikowski** i **Józef Kotarbiński** wprowadzają estetyczne i dramatopisarskie nowinki z zachodu i przywracają europejską dramaturgię (po raz pierwszy *Dziady* we wszystkich częściach inscenizuje właśnie Wyspiański). Pozwalają Wyspiańskiemu na realizację *Wesela* – jak się później okaże, przełomową dla polskiej kultury.

WESELE A WIELKA REFORMA TEATRALNA

Wesele bowiem to dramat rewolucyjny i nowatorski – i dlatego idealnie wpisuje się w nurt Wielkiej reformy... Ta nowatorskość widoczna jest już u jego podwalin – krakowski autor bowiem za podstawę dramatu bierze realistyczną towarzyską anegdotę, ożenek poety Lucjana Rydla z chłopką Jadwigą Mikołajczykówną 21 listopada

LEKCJE O CZŁOWIEKU

Klasyka na nowo odczytana

1900 roku. Pokazuje realne postaci krakowskiej inteligencji, które w tę jedyną noc stają się uczestnikami narodowego misterium i społecznej spowiedzi. Łączy sprzeczne – zdawałoby się – poetyki realizmu i metafizycznej baśniowości, ale nie stawia jasnych granic – trudno powiedzieć, gdzie jest jawa, sen, pijany zwid... Dla widzów premierowej inscenizacji, **16 marca 1901 roku**, to musi być szok – nikt tak dotychczas nie pisał!

ŚWIATŁO

Wyspiański, który brał udział w próbach do inscenizacji, wie, jak osiągnąć odpowiedni efekt. **Światło** dynamicznie się zmienia – od wieczoru, po niepokojąca noc, aż po błądy świt, gdy budzimy się z koszmaru.

NARODOWE MITY

A kogo w nim nie było! Zawisza Czarny, Upiór – Jakub Szela, Hetman Branicki, Stańczyk... **Korowód narodowych mitów**, z którymi Wyspiański – ustami swoich bohaterów – dyskutuje o możliwości przemiany narodu i rozpoczęcia Czynu.

TECHNIKA

To także przełomowa **technika**: autor cytuje, tworzy formy kolażowe i pocięte ostrym montażem, postaci zmieniają się jak w kalejdoskopie, albo raczej – w rytmie wystukiwanego metrum tekstu.

JĘZYK

Bo i **język** jest tutaj bohaterem – stylizowany na wiejską mowę, ale urastający do wielkiej poezji, mówiony w mantrycznych, hucznych akcentach, których nie można zatrzymać, bo gnają, wraz z weselnikami... To także novum, nikt tak nie pisał! Bo czy to prawdziwa mowa, opera, szopka czy pieśń bojowa? I tu Wyspiański nie daje odpowiedzi, ale zostawia ją widzom.

TANIEC

Podobnie jak ostatni obraz dramatu – symboliczno-metafizyczny **chocholi taniec**, wybitny teatralny znak narodowej niemocy. Po raz pierwszy w polskim teatrze taniec niesie za sobą takie znaczenie, tak wiele mówi o nas samych. I chyba też nigdy wcześniej nigdy dramat nie podniósł tak żywej społecznej diagnozy, nie wzywał do zmiany i nie dokonywał oczyszczenia.

LEKCJE O CZŁOWIEKU

Klasyka na nowo odczytana

PODSUMOWANIE

Ile w tym dramacie **nurtów z wielkiej reformy**: jest **realizm** i **symbolizm**, **polifoniczność** i **różnorodność stylów** (charakterystyczna dla dramatu tego czasu) **muzyczność tekstu** i **plastyczność rozwiązań** inscenizacyjnych (gra światła!), **kolażowość** modernistycznej formy... Wyspiański tworzy rodzaj wagnerowskiego *gesamtkunstwerk* – wszystkie elementy: literackie, dźwiękowe, scenograficzne ma przemyślane i rozpisane, panuje nad całością - nic nie jest tu przypadkowe. Znow teatr (Wielkiej Reformy!) ma poruszać naród, dekonstruować mity, zachęcać do zmiany i oczyszczenia – **jak przed wiekami, w Antycznej Grecji**.

INNE INSCENIZACJE WESELA

Nic więc dziwnego, że później *Wesele* weszło do kanonu polskiego teatru. Inscenizowali je najwięksi: **Osterwa**, **Hanuszkiewicz**, **Kulczyński**, **Grzegorzewski**, **Staniewski**, ostatnio **Kłata**, a **Andrzej Wajda** na podstawie *Wesela* zrealizował genialny film. I z pewnością wkrótce pojawią się następne przedstawienia.